

kıldı ve 27 Mart 1608'de Tinbüktü'ye döndü. Hayatının geri kalan kısmını ders ve fetva vermekle geçirdi; 6 Şaban 1036'da (22 Nisan 1627) burada vefat etti.

Eserleri. Sudan ve Mağrib'in kültür hayatında önemli bir yeri olan Ahmed Bâbâ birçok talebe yetiştirmiş ve yarıdan çoğu bize kadar ulaşan eliylî aşkın eser bırakmıştır (Mahmûd Zübeyr elli altı tanesinin adını verir). En meşhur talebeleri, *Neftu'l-îtib* müellifi Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, Merakeşli edip Ebû Abdullah b. Ya'kûb el-Merrâkûşî ve *Târîhu's-Sûdân*'ın yazarı Abdurrahman b. Abdullah es-Sa'dî'dir. Afrika ve İslâm tarih ve kültürüyle ilgili konularda faaliyette bulunmak üzere Tinbüktü'de 23 Ocak 1970 tarihinde Ahmed Bâbâ'nın adını taşıyan bir araştırma merkezi kurulmuş olması da onun tesir ve önemini göstermesi bakımından zikre değer. Ahmed Bâbâ'nın bize ulaşan eserlerinden birkaçı dışında hepsi yazma halinde olup başlıcaları şunlardır:

1. *Neylül-ibtihâc bi-tatrizi'd-Dibâc*. İbn Ferhun'un *ed-Dibâcül-müzheb fi ma'rifeti a'yânî 'ulemâ' il-mezheb* adlı eserinin zeylidir. Daha çok fıkıhla meşgul olmasına rağmen Tinbüktü'nün en meşhur eseri budur. Mâlikî âlimlerinin biyografisine tahsis ettiği bu eser, Kuzey Afrika ve Kuzeybatı Afrika'da yetişen âlimler için önemli bir kaynak durumunda olup basılmıştır (Fas 1317; Kahire 1329, 1351). 2. *Kifâyetül-muhtâc li-ma'rifeti men leyse fi'd-Dibâc*. *Neylül-ibtihâc*'in gözden geçirilmiş ve kısaltılmış şeklidir. 3. *İrşâdül-vâkıf li-ma'nâ niyyeti'l-hâlif* (Fas 1307). 4. *İf-hâmü's-sâmi' bi-ma'nâ kavli's-Şeyh Hâil fi'n-nikâh bi'l-menâfi'* (Fas 1307). 5. *Enfesül-a'lâk fi fetih'il-istiğlâk min fehmi kelâmi Hâil fi dereki's-şadâk* (Fas 1307). 6. *Fethül-Rezzâk fi mes'eleti's-şek fi't-ṭalâk* (Fas 1307). 7. *Mi'râcüs-su'ûd ilâ neyli meclûbi's-Sûd* (veya *el-Keşf ve'l-beyân li-eşnâfi meclûbi's-Sûdân*). Sudanlı zencilerin köleleştirilmesi ve satılması hakkındadır. 8. *Celbû'n-ni'me ve de'û'n-naḳme bi-mulcanebeti'l-vülâtî'z-ḫaleme*. Âlimlerle devlet reislerinin münasebetlerinden bahseder. 9. *Tuḫfetül-fuzalâ 'bi-ba'zî fezâ 'ili'-'ulemâ'*. İlmî fazileti, âlimlerle velilerin karşılaştırılması gibi konulara dairdir. 10. *Cevâb anil-kavânî-ni'l-'urfîyye elletî te'ârefe 'aleyhâ ba'zu sükkânî'l-cibâl*. Yol kesici eşki-

yaya karşı tatbik edilen bazı örfî uygulamalarla İslâm hukukunun bu konudaki hükümleri ele alınmıştır. 11. *el-Lem' fi'l-işâre ilâ hükmi't-tebağ*. 12. *el-Le'âli's-sündüsiyye fi'l-fezâ 'ili's-Senûsiyye*. Muhammed b. İbrâhim el-Mellâfî'nin *el-Mevâhibül-kudsîyye fi'l-menâkıbi's-Senûsiyye* adlı eserinin muhtasarıdır. 13. *el-Kavlül-münif fi tercemeti'l-imâm Ebî Abdillâh eş-Şerîf. Şerif et-Tilimsânî'nin biyografisine dairdir* (eserlerinin bir listesi ve nüshalarının bulunduğu yerler için bk. Ferrâc Atâ Sâlim, IV, 652-664).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Kifâyetül-muhtâc*, Tunus Millî Ktp., nr. 14597, vr. 209*-211*; Makkarî, *Ravzatü'l-âs*, Rabat 1403/1983, s. 303-315; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, I, 170-172; Muhammed b. Ebû Bekir el-Vülâtî, *Fethu's-sekâr fi ma'rifeti a'yânî 'ulemâ' i'l-Tekrâr* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Kettânî—Muhammed Huccî), Beyrut 1401/1981, s. 31-37; Brockelmann, *GAL*, II, 618; *Suppl.*, II, 715-716; Abdülaziz Benabdullah, *el-Mevsû'atü'l-Mağribiyye li'l-a'lâmî'l-beşeriyye ve'l-hadâriyye* (Mülhak I), Rabat 1976, s. 28; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisül-fehâris*, I, 113-114; Hifnâvî, *Ta'rifü'l-hâlef bi-ricâli's-selef*, Beyrut 1402/1982, s. 16-25; Mahmoud A. Zouber, *Ahmad Baba de Tombouctou (1556-1627) sa vie et son oeuvre*, Paris 1977 ve burada zikredilen kaynaklar; J. O. Hunwick, "A New Source for the Biography of Ahmad Bâbâ al-Tinbüktî (1556-1627)", *BSOAS*, XXVII (1964), s. 568-593; Joseph Cuq, "La famille Aqît de Tombouctou", *IBLA*, XLI (1978), s. 85-102; Ferrâc Atâ Sâlim, "Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî", *Mecelletül-Bahşi'l-ilmî ve't-türâsi'l-İslâmî*, IV, Mekte 1981, s. 641-666; Mohammed Ben Cheneb, "Ahmed Baba", *IA*, I, 175-176; E. Lévi—Provençal, "Ahmad Bâbâ", *EI²* (Fr.), I, 288.

SA'D GURÂB

AHMED BÂDÎ EFENDİ

(1839-1910)

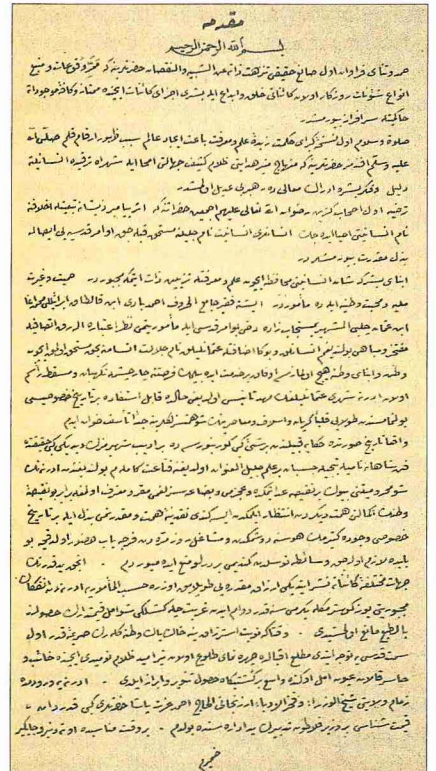
Osmanlı tarihçisi ve hattat.

İbrâillî Kaltakkıran Mehmed Ağa'nın oğludur. Edirne'de Kirişane semtinde doğdu. İlk tahsilini mahalle mektebinde yaptıktan sonra Selimiye Camii'nde özel olarak Arapça ve Farsça ile fıkıh, hesap ve hat dersleri aldı. Babasının ölümü üzerine ailesini geçindirmek için bir taraftan tahsiline devam ederken diğer taraftan da hattatlık, nakkaşlık ve sivaçlık gibi işler yaptı. Bilhassa hat sanatında büyük bir kabiliyet gösterdi. Sü-lüs, nesih, celi ve rik'a üzerine çalıştı ve devrin meşhur hattatlarından icâzet aldı. Ancak kendisinin de bildirdiğine gö-

re sadece celi hat ile yazılmış levhalar bıraktı (*Riyâz-ı Belde-i Edirne*, III, 607).

Bâdî Efendi 1863'ten 1866'ya kadar Filibe, Edirne, Tekirdağ, Vize ve Lüleburgaz seyyar arazi tahrir memurluklarında bulundu. 1868'de Edirne vilâyeti üçüncü sınıf emlak muharriri, 1869'da başkâtip oldu. 1871'de vilâyet tahrir emlak mümeyyizliğine terfi ettikten sonra Yanya, Bosna, Kastamonu vilâyetlerinde çalıştı. 1883 yılında Trabzon vergi tahrir müdürü oldu; aynı yıl ikinci sınıf Osmanlı rütbesiyle mükâfatlandırıldı. 1884'te Diyarbakir, 1889'da Edirne vilâyeti vergi ve tahrir müdürlüklerinde bulundu. Burada iken oğlu Fâik Bey'in meşrutiyetçiler arasında yer alması, Konya emlak müdürlüğü görevi ile Edirne'den uzaklaştırılmasına sebep oldu. 1901'de Bursa vilâyeti vergi ve tahrir müdürlüğünde bulundu ve gösterdiği faydalı hizmetlerden dolayı üçüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile taltif edildi. 1907'de emekli oldu; tedavi için gittiği İstanbul'da öldü. Mezarı Eyüp'te Merdivenli Kabristan'dadır.

Ahmed Bâdî Efendi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı üç ciltlik eserinin yazma nüshalarından birinin mukaddimesi (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10391)

Ahmed
Bâdi
Efendi

Eserleri. Ahmed Bâdi Efendi asıl şöhretini Edirne üzerine yazdığı eserlerle kazanmıştır. En ünlü eseri olan üç ciltlik *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de Edirne tarihi, âbideleri ve meşhurları hakkında bilgi verilmektedir. Müsveddesi Edirne Selimiye Kütüphanesi'nde (nr. 2315/1-3) bulunan eserin temiz çekilmiş nüshası İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (nr. 10391-10293). Kitap, Edirne hakkında yegâne kaynak durumundaki Hibri Abdurrahman Efendi'nin *Enisül-mü-sâmîrîn* adlı eseri yer yer tashih edilerek eksiklikleri giderilmek suretiyle hazırlanmıştır. *Devâ-yih-i Vilâyet-i Edirne* adlı diğer eseri ise Edirne vilâyetine bağlı yerlerden bahseder. Yazma halindeki diğer eserleri ise şunlardır: *Armağan* (manzum ve mensur atasözleri); *Masâdur-ı Lisân-ı Fârisî* (Türkçe'den Farsça'ya, Farsça'dan Türkçe'ye olmak üzere masdarları göstermektedir); *Divan*; *Tav-zîhu'l-ebvâb alâ teshîl-i hisâb*.

Hattatlığı yanında şairliği de bulunan Ahmed Bâdi Efendi'nin çoğu yazma eserlerden meydana gelen 1000 ciltlik kütüphanesi, ölümünden sonra oğlu Fâik Bey tarafından Edirne Selimiye Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Edirne Selimiye Ktp., nr. 2315/1-3, III, 607; *Osmanlı Müellifleri*, III, 31-32; Rifat Osman, *Edirne Rehnümâsı*, Edirne 1336/1920, s. 98; Babinger (Üçok), s. 422; O. Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 169-170.

ERKUT GÜNGÖR

AHMED el-BÂTIRKÂNÎ

(bk. BÂTIRKÂNÎ).

AHMED el-BEDEVÎ

(أحمد البدوي)

Ebû'l-Fityân Ahmed b. Ahmed
b. İbrâhîm el-Fâsî et-Tantâvî el-Bedevî
(ö. 675/1276)

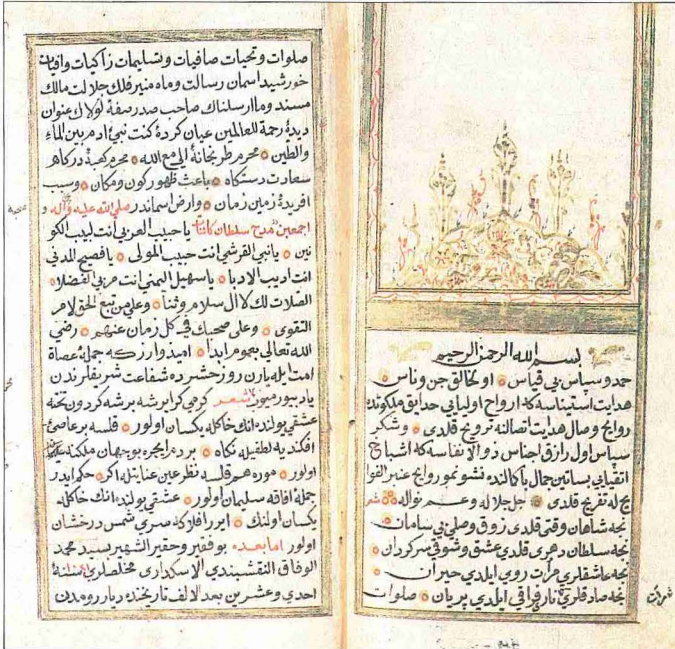
Kuzey Afrika ve Mısır'ın
en büyük velisi olarak
kabul edilen mutasavvıf,
Bedeviyye tarikatının kurucusu.

Milâdî 692 yılında Arabistan'da çıkan karışıklıklar üzerine Fas'a göç eden bir aileye mensuptur. 596'da (1200) Fas'ta doğdu. Yüzünü Afrika bedevileri gibi örttüğü için el-Bedevî, cesur ve atıl- gan bir genç olduğu için de el-Attâb ve Ebû'l-Fityân lakaplarıyla tanındı. Küçük

yaşta ailesiyle birlikte hacca gitti. Mekke'de iken babası vefat etti. Gençlik döneminde zâhirî ilimlerle meşgul oldu. Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra kıraat ilmine ilgi duydu ve Kur'an'ı *kırâat-ı seb'a** üzere okumayı öğrendi. Daha sonra fıkıh tahsil etti, özellikle Şâfiî fıkıhında derinleşti. 1230 yılına doğru dinî-ruhanî hayatında birtakım değişiklikler oldu. İnsanlardan uzaklaşarak dünya kelâmı etmemeye ve meramını işaretle anlatmaya başladı. Üç defa ardarda gördüğü rüya üzerine, Abdülkâdir-i Geylânî ve Ahmed er-Rifâî'nin kabirlerini ziyaret etmek maksadıyla, büyük kardeşi Hasan ile birlikte Irak'a gitti. Bu arada Hallâc-ı Mansûr, Adî b. Müsâfir gibi meşhur sûfîlerin kabirlerini de ziyaret etti. Bu ziyaretler onun ruhanî hayatını geliştirdi. Irak'tan Mısır'a döndükten sonra 634'te (1236-37) Tanta'ya yerleşti. Burada, kendisine kırk yıl hizmet edecek ve ölümünden sonra da yerine geçecek olan Abdül'âl b. Fakîh ile karşılaştı. Hayatının geri kalan kısmını Tanta'da geçirdi ve 12 Rebîülevvel 675'te (24 Ağustos 1276) burada vefat etti.

Ahmed el-Bedevî'nin riyâzet hayatının en dikkat çekici tarafı, dama çıkıp (sütüh) saatlerce hareketsiz bir şekilde, gözleri âdetâ iki kor parçası haline gelinceye kadar güneşe bakmasıdır. Bedeviyye tarikatının Sütühiyye olarak da anılmasının bir sebebi de budur. Kaynakların ifadesine göre, on iki yıl süren bu riyâzet döneminde müridlerini nazâr* ve teveccüh* ile terbiye etmiştir. Batılı araştırmacılar Bedevî'nin zühhd hayatı ile Brahmanizm-Budizm arasında ilişki kurmaya çalışırlar. Birçok sûfî gibi o da zaman zaman düşünce ve davranışlarından dolayı tenkit edilmiştir. Fakat muarızları olan İbn Dakîku'l-İd ve İbn Lebbân gibi bazı din âlimlerinin daha sonra ona karşı tavırlarını değiştirdikleri görülmektedir.

Kaynaklar, Ahmed el-Bedevî'nin doğum yıldönümünün törenlerle kutlandığını, yılda üç defa onun için mevlid okunduğunu, fakat bazı âlimlerin ve devlet adamlarının baskısı ile zaman zaman bu törenlerin yapılmadığını haber verir. Bunun yanı sıra Melik Baybars'ın da ona aşırı sevgi beslediği rivayet edilmektedir. Sultan Kayıtbay da Bedevî'nin türbe ve makamını tamir ettirip genişletmiştir. Bu yakın ilgi sebebiyle, Bedevî dergâhında halife olan kişi uzun yıllar Memlûk sultanlarının merasim alaylarında özel bir yere sahip olmuş-

Ahmed
el-Bedevî'nin
Evrâd'ının
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
H. Hüsnü Paşa,
nr. 587)